

HET EINDE VAN DE OPVOEDING

Van Jan Geurtz verscheen eveneens bij
Ambo | Anthos *uitgevers*

*De opluchting
De verslaving voorbij
Verslaafd aan liefde
Verslaafd aan denken
Bevrijd door liefde
Vrij van gedachten
Over liefde en loslaten
Wijzen naar de maan*

Jan Geurtz

HET EINDE
VAN DE OPVOEDING

AMBO | ANTHOS
AMSTERDAM

Van *Het einde van de opvoeding* is inmiddels ook een door de auteur ingesproken luisterboek verschenen, te downloaden via www.jangeurtz.nl

Eerste druk 2003
Eenentwintigste druk 2020

ISBN 978 90 263 1837 5

© 2003 Jan Geurtz

Omslagontwerp Karin van der Meer, De Ontwerperij

Omslagillustratie Tony Stone / Getty Images

Foto auteur © Mirande Phernambucq

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Inhoud

I INLEIDING

- 1 Opvoeden moet 9
- 2 Wat is opvoeden? 12
- 3 Het opvoedingsparadigma 18
- 4 Opvoeden versus laten opgroeien 23

II ONTSTAAN EN WERKING VAN ONZE IDENTITEIT

- 5 Het ontstaan van onze identiteit 31
- 6 De schijnbare werkelijkheid van onze identiteit 38
- 7 Loskomen van je identiteit 44
- 8 De natuurlijke staat van zijn 53
- 9 Oefeningen in kijken naar wat er is 57

III OPVOEDING EN IDENTITEIT

- 10 De invloed van opvoeding op de identiteit 67
- 11 De invloed van de identiteit op het opvoeden 72
- 12 Een nieuw ouder-kindparadigma 81

IV PRAKTIJKVOORBEELDEN

- 13 Inleiding 103
- 14 Je instellen op kinderen 104
- 15 Liefde en duidelijkheid 108
- 16 Ruzies en conflicten 115

- 17 Wat je veroordeelt, hou je in stand 124
- 18 School 128
- 19 Pijn en verdriet 133
- 20 Verslavingen 139
- 21 Zomaar wat vragen 145
- 22 Besluit 153

- Bronvermelding en dankwoord 156
- Andere boeken van Jan Geurtz 158

I

INLEIDING

Opvoeden moet

Er is iets vreemds aan de hand met het verschijnsel opvoeden: het gebeurt vanuit de diepste gevoelens van liefde en tegelijkertijd is het de voornaamste bron van narigheid in het leven van veel kinderen en volwassenen. Sommige mensen hebben hun halve leven nodig om hun opvoeding te boven te komen. Het kost hun jaren van vallen en opstaan, van relatiecrises en verslavingen, van behandelingen en therapie, talloze trainingen, workshops en inspirerende boeken, voordat ze de neurotische beknellingen uit hun jeugd enigszins te boven zijn en kunnen genieten van hun leven. Vanuit het opvoedingsdenken zijn we geneigd om deze mensen te zien als de pijnlijke uitzonderingen op de regel dat opvoeding tot betere en gelukkiger mensen leidt. Maar zijn volwassenen die geen beknellende psychische problemen hebben dan wél een bewijs van het succes van de opvoeding? In ieder geval voor een deel van hen geldt dat ze evenzeer beperkt worden door de patronen van hun opvoeding, maar dat ze zich daar niet bewust van zijn omdat die patronen minder pijnlijk, minder neurotisch zijn en meer aangepast aan de samenleving. Veel mensen blijven daardoor tot hun dood vastzitten in het zelfbeeld dat ze tijdens hun jeugd hebben opgebouwd, klem in het bouwwerk van remmingen en verplichtingen, dat hun slechts een leven toestaat dat misschien niet al te ellendig en niet al te gelukkig is, misschien redelijk geslaagd of enigszins mislukt, altijd het volgende doel najagend, nooit helemaal gelukkig. Dat is toch wel heel jammer: dat je doodgaat zonder ooit de vreugde te hebben gekend van het vrij zijn van je eigen negatieve patronen, zonder ooit het geluk te hebben gevoeld dat je goed bent zoals je bent, ongeacht de

omstandigheden. Kortom, dat je geleefd hebt zonder ook maar een glimpje te hebben gezien van wat je in werkelijkheid bent.

Het scenario voor zo'n moeizaam of verloren leven wordt al geschreven tijdens de eerste tien jaren van ons leven. Het gebeurt meestal met de beste bedoelingen en vanuit de diepste liefdesgevoelens: we noemen het opvoeding. Hoe ironisch dat die opvoeding gericht is op het latere levensgeluk van het kind, en tevens een bron van lijden is in het leven van de volwassene. Dit boek zal aantonen dat zowel kinderen als hun ouders veel gelukkiger worden als we zouden ophouden met opvoeden.

De titel van dit boek heeft twee betekenissen: hij beweert niet alleen dat we beter kunnen ophouden met het opvoeden van onze kinderen, maar ook dat we ons beter kunnen bevrijden van de opvoeding die we zelf genoten hebben. En die twee gaan hand in hand: we gaan om met onze kinderen zoals we vroeger van onze ouders geleerd hebben met onszelf om te gaan. Ook al denken we dat we onze kinderen héél anders behandelen als onze ouders ons, op een iets dieper niveau doen we vaak precies hetzelfde: we benaderen onze kinderen als mensen die nog niet af zijn, als weliswaar heel lieve maar toch ook primitieve, onberekenbare, zelfzuchtige barbaartjes wie we beschaving en waarden moeten bijbrengen, anders loopt het slecht met hen af. Onze basisaanname is dat mensen nog niet goed zijn als ze op de wereld komen, en dat ze dus goed gemáákt moeten worden om narigheid te voorkomen. Dat goed willen maken van wat volgens ons nog niet goed is, is de essentie van het verschijnsel opvoeding.

Ogenschijnlijk wordt die basisaanname door heel veel waarnemingen bevestigd. Ze kunnen toch inderdaad niks, die kleintjes, en ze zijn toch soms ook hartverscheurend klungelig, tergend onredelijk, gênant egocentrisch, en vermoeiend hardleers? Toch zijn al deze waarnemingen beïnvloed door onze bestaande opvattingen over opvoeding. We dragen deze 'opvoedingsbril' omdat we niet alleen opgevoed zijn vanuit die basisaanname, maar ook ín die basisaanname. Daarom geloven we bewust of onbewust dat mensen niet goed zijn zoals ze zijn, maar goed moeten wor-

den door heel veel inspanning. Onze hele psyche is getraind in het zien van verschijnselen die deze basisaanname bevestigen en in het negeren van weerleggingen ervan. Dit boek probeert je te laten zien dat je inderdaad zo'n 'opvoedingsbril' draagt en hoe je die kunt afzetten.

Maar waarom zou je al die moeite doen? Inderdaad: als je je nooit bekneld voelt in je eigen automatismen en remmingen, als het je zonneklaar is wat je komt doen in deze wereld, als je kinderen hebt, of werkt met kinderen, en daarbij nooit last hebt van frustratie, machteloosheid, wanhoop, zorgen, schuldgevoel of angst, dan is dit boek voor jou waarschijnlijk overbodig.

Zelf heb ik vier kinderen opgevoed. Ik vond het soms zo'n ondraaglijk zware verantwoordelijkheid dat ik moest zorgen voor het latere levensgeluk van mijn kinderen terwijl ik vaak niet eens zelf gelukkig kon zijn. Ik heb me soms zo schuldig gevoeld over mijn driftbuien, over de momenten dat ik ze helemaal niet aardig vond, over mijn manipulaties om ze onder controle te houden, terwijl ik nochtans altijd de allerbeste bedoelingen met ze had. Gelukkig hoor ik nu van mijn volwassen kinderen dat ze ook leuke dingen met me hebben meegemaakt. Dat waren vermoedelijk de momenten waarop ik even niet aan het opvoeden was.

Dus als je ook wel eens aan de grond zit, als 'ex-kind' vanwege de beknelling van je eigen opvoeding of als ouder wanneer de opvoedingsverantwoordelijkheid je zwaar valt, als je ook wel eens verscheurd wordt door je verlangen om je kinderen gelukkig te zien terwijl je dingen doet waardoor ze ongelukkig zijn, als je ook wel eens klem zit tussen je opvoedingsidealen en de harde werkelijkheid, lees dan verder. Dan kon dit boek wel eens een totaal nieuw licht werpen op jezelf, op je kinderen, en op hoe met hen te leven zodat zowel jij als zij gelukkiger zijn.

Wat is opvoeden?

In het dagelijkse taalgebruik wordt onder opvoeden bijna alles verstaan wat zich tussen ouders en kinderen afspeelt en wat gericht is op of bijdraagt aan de ontwikkeling van het kind. In dit boek gebruik ik een veel nauwere definitie. Ik zei al dat het goed maken van wat nog niet goed is, de essentie is van het verschijnsel opvoeding. Opvoeding is dus per definitie gericht op een toekomstig belang van het kind, op iets wat het kind moet worden en wat het dus nog niet of niet voldoende is. Daardoor kunnen we opvoeding onderscheiden van een ander belangrijk aspect van de omgang met kinderen, namelijk ‘zorgen voor’. Dit boek probeert te laten zien dat we beter kunnen ophouden met opvoeden, niet dat we zouden moeten ophouden voor onze kinderen te zorgen. Ouders hebben de natuurlijke verantwoordelijkheid om voor hun kinderen te zorgen tot die voor zichzelf kunnen zorgen. Daar doet dit boek niets aan af.

Wat is dan het verschil tussen het opvoeden van en het zorgen voor kinderen? Zoals opvoeding gericht is op het toekomstige belang van kinderen, zo is zorg gericht op hun directe belang. Onder zorg valt dus dat je hun te eten geeft, dat je zorgt voor warme kleertjes en een veilig plekje, dat je hun allerlei handige dingen leert zoals wc-papier gebruiken, zichzelf aankleden, een ei bakken of Engels spreken. Je waarschuwt dat die mooie vlammetjes in de open haard niet bedoeld zijn om vast te pakken en dat drugs verslavend zijn. Dat is zorg.

Opvoeding – in de definitie die dit boek hanteert – is daarentegen niet gericht op het directe welzijn van het kind maar op diens latere levensgeluk, en daardoor zelfs vaak in strijd met het

huidige levensgeluk. Dus eten koken voor je kleuter, haar een slab voordoen en na het eten haar handjes schoonmaken, valt onder zorg. Het opvoedingsidee voegt hieraan toe dat je haar ook wilt leren eten zonder te morsen, dat je moppert als de helft van haar maaltijd op de vloer terecht komt, en dat je je zelfs enigszins verplicht voelt om te mopperen omdat ze later problemen krijgt als ze niet netjes kan eten. In het toekomstige belang van het kind wordt het nu bestraffend of vermanend toegesproken. En dat doe je misschien wel maanden of jaren achtereen, want kleuters zien immers absoluut niet het belang in van netjes eten. Misschien leert het kind hierdoor iets sneller zonder morsen te eten dan wanneer je je er niet mee bemoeid had, maar zelfs dat is nog maar de vraag. De kans bestaat immers dat het kind zich verzet tegen jouw inmenging, en juist nog meer gaat morsen. Hoe dit ook zij, het kind leert in elk geval dat het onhandig, stom, slordig, vies, ongehoorzaam, of egoïstisch is, afhankelijk van de opvoedingsmanipulaties die je bij deze eetraining gebruikt hebt, en afhankelijk van de irritaties die je gevoeld hebt omdat het telkens niet naar je luisterde. Als een opvoedingshandeling geen effect heeft, vergroot dat namelijk de irritatie van de ouders over het te corrigeren gedrag en hun afwijzing van het kind. Met het opvoedingsidee – het latere belang van de kinderen – is dan ook vaak het directe eigenbelang van de ouders gemoeid: welopgevoede kinderen zijn dan vooral kinderen die hun ouders een minimum aan irritatie en een maximum aan vreugde geven. Het zijn kinderen die voldoen aan het ideaalbeeld van hun ouders en zich schikken naar de condities die door hun ouders opgesteld zijn. Of dit ook werkelijk in het belang van het kind is, verdwijnt naar de achtergrond.

Het is heel belangrijk dat men het verschil ziet tussen zorg en opvoeding. Meestal zijn deze twee namelijk verweven tot één web van ouderlijke invloed. Een manier om ze te onderscheiden is aan de reactie van kinderen: zorg wordt door hen over het algemeen veel gemakkelijker geaccepteerd dan opvoeding. Dat ligt ook voor de hand, omdat zorg in hun directe belang is en ze dat belang vaak ook zelf wel kunnen zien. Opvoeding dient altijd

een later belang en dat is voor het kind per definitie onzichtbaar. Bovendien zit in de opvoedingshandeling de afwijzing verborgen van het kind zoals het op dat moment is: het moet immers door die opvoedingshandeling verbeteren en is dus niet goed genoeg zoals het nu is. Kinderen voelen dit aan en verzetten zich daarvoor sterker tegen hun ouders naarmate die meer gericht zijn op opvoeden.

Het verschil tussen zorgen voor en opvoeden van kinderen is dus mede gelegen in de impliciete opvattingen en bedoelingen waarmee ouders een bepaalde handeling verrichten. Zo kan dezelfde handeling, bijvoorbeeld je kind verzoeken om zijn speelgoed op te ruimen, zowel een uiting van zorg zijn (je wilt gaan eten en de tafel moet leeg, hetgeen een direct belang is), als een opvoedingshandeling (je vindt dat het kind moet leren verantwoordelijkheid te nemen voor zijn daden en dus uit zichzelf zijn rommel moet opruimen). In het laatste geval zal je verzoek vaak een meer of minder subtiele afkeurende ondertoon krijgen omdat het kind niet al uit zichzelf het speelgoed heeft opgeruimd. En dat zal bij het kind uiteindelijk juist meer verzet oproepen tegen het opruimen van zijn rommel.

Het verschil tussen zorg en opvoeding is ook te herkennen aan de manier waarop ouders hun gezag legitimeren. Als je achtjarige zoon vraagt waar de wasbenzine staat omdat hij wil experimenteren met een nieuw type brandbommetje, dan kun je je verbod heel simpel legitimeren door te wijzen op het gevaar van doofheid, blindheid en afgebrande vingertjes. Hij hoeft het er niet mee eens te zijn, maar de reden van je verbod is simpel en duidelijk.

Vergelijk dat eens met het verbod om te knoeien tijdens het eten. Waarom mag dat eigenlijk niet? Willen we ons kind de waarde van het voedsel leren zien? Maar als er eten over is, wordt dat ook vaak weggegooid. Al die etensresten op de vloer? Kun je zo opvegen. Maakt het een slechte indruk op andere mensen? Dat is alleen een probleem voor trotse ouders die bang zijn om zich voor hun kind te moeten schamen. Kortom, voor het jonge kind zijn er geen begrijpelijke redenen voor dit verbod. Uiteindelijk zullen veel opvoedingshandelingen dan ook gelegitimeerd

worden met 'later zal je het wel begrijpen', of 'het is voor je eigen bestwil'. Of legitimatie ontbreekt simpelweg: '...omdat ik het zeg!' Kijk voor de aardigheid eens naar jezelf als volwassene: waarom mors jij niet of nauwelijks wanneer je eet? Komt dat omdat je ouders je opgevoed hebben in het idee dat morsen vies is of kinderachtig? Of doordat je de bewegingen van het eten al doende hebt leren beheersen? Ben je je moeder nog steeds dankbaar dat je zelfstandig je broek kunt aantrekken of dat je je bord leeeget? Kijk eens goed naar al die dagelijkse dingen waarin je misschien meent je kind te moeten opvoeden en zie dat je je meestal druk maakt om niks, met alle nadelen vandien.

Een andere manier om opvoedingshandelingen te onderscheiden van andere vormen van omgaan met je kind, is het gevoel dat je als ouder bij die handelingen hebt. Omdat zorghandelingen betrekking hebben op het directe belang in het hier en nu, zijn ze meestal spontaan en in overeenstemming met de situatie. Opvoedingshandelingen vloeien echter niet voort uit de situatie, maar uit je opvatting over hoe je kind zou moeten zijn. Daardoor krijgen ze vaak iets krampachtigs, iets waartoe je je als ouder verplicht voelt vanuit je opvoedingsideaal of vanuit je angst om de controle te verliezen. Zo vinden bijvoorbeeld veel ouders het tegenwoordig heel belangrijk om openlijk te kunnen praten over gevoelens en problemen. Ze creëren daarmee een sfeer in huis waarin het voor hun kinderen ook veiliger is om over moeilijke gevoelens te praten. In feite wordt deze open houding ten opzichte van gevoelens niet ingegeven door opvoedingsmotieven maar doordat de ouders het zelf prettig vinden om zo met elkaar om te gaan. Maar stel dat ouders die openheid zouden forceren met het doel dat hun kind later moet kunnen praten over zijn gevoelens, dan wordt het een opvoedingshandeling. Juist dan verliest deze ouderlijke invloed zijn natuurlijkheid en spontaniteit, verandert in controle en manipulatie, en zal vermoedelijk dan ook weinig bijdragen aan de toekomstige openheid van het kind.

In feite vloeien opvoedingshandelingen dus voort uit het beeld dat ouders hebben over hoe een volwassen mens zou moeten

zijn, plus het verlangen om de ontwikkeling van het kind in die richting te controleren en te sturen. Dat beeld wordt gekenmerkt door allerlei waarden. Opvoeding is dus ook het doelbewust bijbrengen van die waarden. In het eerder genoemde voorbeeld van leren eten zonder te morsen is dat de waarde 'netheid' of 'zindelijkheid'. Andere waarden die we onze kinderen graag willen bijbrengen zijn bijvoorbeeld verantwoordelijkheid, eerlijkheid, doorzettingsvermogen, trouw, moed, liefde, respect, saamhorigheidsgevoel, zelfstandigheid, hulpvaardigheid, enzovoort. We vinden ze zó belangrijk dat ook zorghandelingen soms benut worden voor een opvoedingsdoel (je krijgt geen nieuwe broek als je niet netjes eet). Dat noemen we manipulatie.

De belangrijkste stelling in dit boek is dat we beter konden ophouden met het opvoeden van onze kinderen, ophouden hen te manipuleren in hun latere belang, ophouden dus met het bijbrengen van al die waarden. Wat? Zijn die waarden dan niet heel belangrijk? Jawel, maar de manier waarop we ze aan kinderen bijbrengen is contraproductief: het effect van al die opvoedingshandelingen is tegengesteld aan de goede bedoelingen ervan. Ik zal in dit boek laten zien dat waarden zelfs niet eens aangeleerd kunnen worden, omdat ze in essentie al aanwezig zijn. Je kunt hoogstens de omstandigheden scheppen waarin ze tot bloei kunnen komen. Welke omstandigheden zijn dat dan? Het is heel simpel: liefde, veiligheid, ruimte, zorg, eerlijkheid, openheid, trouw, moed enzovoort. Inderdaad: waarden die je als ouder tot uiting brengt, hoeft je je kinderen niet bij te brengen. Die bloeien vanzelf wel op. En waarden die je als ouder niet tot uiting brengt, kun je je kinderen niet bijbrengen. Elke vorm van kunstmatige waardenopvoeding vloeit voort uit het gebrek aan realisatie van die waarden bij de opvoeders en uit het gebrek aan vertrouwen dat die waarden in hun kinderen al aanwezig zijn. Zo'n waardenopvoeding veroorzaakt bij kinderen op termijn eveneens een beperkt of geblokkeerd waardenbewustzijn. Ouders, bevrijd je dus van de verplichting om je kinderen beter te maken dan je je zelf gedraagt, want het effect is averechts. Denk niet dat je ze moet behoeden voor de vergissingen die je

zelf gemaakt hebt, want ze kunnen zich net als jij alleen ontwikkelen door het maken van vergissingen. Dit boek probeert aan te tonen dat je die drang tot opvoeden beter kunt loslaten om in plaats daarvan je kind en jezelf ruimte en vertrouwen te geven. Je zult zien dat kinderen hebben er echt (nog) veel leuker door wordt. En het hebben van jou als ouder ook.

Het opvoedingsparadigma

Een specifieke manier van kijken naar de werkelijkheid, vanuit een alom aanvaarde theorie over die werkelijkheid, wordt 'paradigma' genoemd. Dat we onze kinderen moeten opvoeden is zo'n paradigma. Het is zo'n algemeen aanvaarde opvatting dat onze manier van kijken naar de werkelijkheid er volledig door bepaald wordt, waardoor we ook gemakkelijk talloze argumenten zien ten gunste van deze opvatting. De belangrijkste 'feiten' die het opvoedingsparadigma ondersteunen zijn de voor de hand liggende tekortkomingen van kinderen: ze zijn niet in staat om voor zichzelf te zorgen, en ze gedragen zich soms in strijd met onze normen en waarden. Dat zijn de zichtbare redenen waarom we kinderen moeten opvoeden tot zelfstandige en moreel verantwoordelijke volwassenen. 'Als we dat niet zouden doen, zou de wereld terugvallen in barbarij. Opvoeden moet, het is gewoon krankzinnig om dat niet te doen.' Zie hier in een notendop het opvoedingsparadigma.

Het begrip paradigma is afkomstig uit de kennistheorie. Dat is de tak van de filosofie die onderzoekt hoe (wetenschappelijke) theorieën totstandkomen, waar ze betrekking op hebben, en wat er precies gebeurt als een bestaande theorie vervangen wordt door een nieuwe. Voordat zo'n theoretische omwenteling plaatsvindt, moet aan minstens twee voorwaarden zijn voldaan:

- 1 De bestaande theorie dreigt vast te lopen, er zijn verschijnselen of ontwikkelingen die niet meer met de bestaande theorie verklaard kunnen worden, de theorie 'werkt' niet meer voldoende.

- 2 Er is een andere theorie die deze verschijnselen wél verklaart, en die uitzicht biedt op meer kennis over de werkelijkheid en meer praktische toepassingen.

Dit boek probeert zo'n nieuwe theorie uiteen te zetten. Maar laten we eerst eens kijken of wel is voldaan aan de eerste hierboven genoemde voorwaarde. Kunnen we dus allereerst vaststellen dat het opvoedingsparadigma in een crisis verkeert? Daar zijn wel enkele sterke aanwijzingen voor. Zo wordt in de samenleving de roep om meer en betere opvoeding, teneinde de naleving van 'normen en waarden' te verbeteren, steeds luider. Kennelijk zijn we als samenleving niet tevreden over hoe anderen zich gedragen. In die opvatting zijn het vooral jongeren die zich niet gedragen zoals het hoort en daar moeten ouders en opvoeders iets aan doen.

Maar is dat nu een bewijs dat het opvoedingsparadigma in een crisis verkeert? Het kan ook gewoon een uiting zijn van het bekende generatieconflict: jongeren verzetten zich tegen de gevestigde orde, zorgen daardoor voor overlast en worden daarom bekritiseerd. Jawel, maar dat het generatieconflict als iets heel gewoons beschouwd wordt, komt juist doordat onze waarneming wordt bepaald door het opvoedingsparadigma. Want is het wel zo normaal dat de opvoeding schijnt te moeten eindigen via een conflict? Kennelijk wordt de opvoeding door kinderen als beknellend en onderdrukkend ervaren en kennelijk klampen ouders zich vast aan de controle over hun kinderen. Hoeveel pijn en verdriet levert dit zogenaamde generatieconflict niet op voor ouders en kinderen? Maar in plaats van op grond daarvan het opvoedingsparadigma in twijfel te trekken, twijfelen we eerder aan onze kinderen of aan onszelf als opvoeder. Zó sterk is onze opvoedingsbril dat we liever onszelf dan de opvoedingstheorie diskwalificeren.

Een andere indicatie voor de crisis waarin het opvoedingsparadigma verkeert is de gigantische richtingloosheid in de 'wetenschap' die zich met opvoeding bezighoudt, de pedagogiek. Be-roepspedagogen zijn zich daar ook wel van bewust. Een citaat uit een recente bundel pedagogische artikelen:

‘Het verlies aan eenheid van gedachte over de vraag waar het in de opvoeding naar toe moet, hebben we als een van de belangrijkste redenen gekwalificeerd waarom het pedagogisch project problematisch is geworden. Dat verlies aan eenheid stelt een hele discipline ter discussie.’ (E.A. Godot, *Hoezo Pedagogisch?*, Amsterdam 2003)

In gewone taal zegt deze pedagoog dus: ‘Wij weten niet waar het met de opvoeding heen moet, dus aan ons pedagogen heb je ook niks.’ En dat blijkt! Een modieus pedagogisch principe dat vaak van stal gehaald wordt als kinderen het echt te bont gemaakt hebben, is bijvoorbeeld het *zero tolerance*-principe. Dit principe doet het tegenwoordig weer goed, althans in openbare discussies, en valt daarmee in dezelfde categorie als de roep om meer ‘normen en waarden’. In de praktijk van het omgaan met kinderen komt er gelukkig weinig van terecht. *Zero tolerance* is dan ook eigenlijk niets anders dan een reactie op het vastlopen van het opvoedingsparadigma. Welke ouder heeft niet af en toe het gevoel ‘dat ik nu wel eens even alles onder controle zou willen hebben en dat die krenge van kinderen gewoon precies moeten doen wat ik zeg of anders...’ De machteloosheid van de opvoeder is hier bedekt met de luidruchtige behoefte ‘alles onder controle’ te hebben.

Een andere pedagogische opvatting wordt door een auteur uit de boven geciteerde bundel een ‘belangrijke keuze’ genoemd, namelijk voor een ‘gedoogbeleid in de opvoeding’. Dit is heel grappig als het niet zo tragisch was: gedogen is immers bij uitstek een symptoom van niet kiezen: je leert je kind dat het weliswaar in overtreding is, maar dat we dat nu maar even door de vingers zien. ‘Je doet het fout maar ach, laat ook maar.’ De praktijk van de heersende opvoedingsmachteloosheid wordt door deze pedagoog feitelijk weer tot opvoedingsrichtlijn verheven.

Een ander aspect van die machteloosheid komt aan het licht door statistisch onderzoek: in 2001 waren in Nederland ongeveer 50.000 kinderen het slachtoffer van mishandeling. Dat is een absolute ondergrens want het betreft alleen de gevallen die bij beroepshulpverleners bekend zijn. De daders zijn in bijna alle